ЕКОЛОГІЯ ПРАВО ЛЮДИНА
Верховенство права для захисту довкілля

Чи потрібна сатисфакція Україні?

• Аналітична записка •

Чи потрібна сатисфакція Україні?

Аналітична записка

Проєкт принципів ILC посилається на сатисфакцію, яка полягає у «визнанні порушення, вираженні розкаяння, офіційному вибаченні або іншій відповідній формі визнання вини», як на третю форму відшкодування шкоди – репарації.

Сатисфакція призначається як форма для відшкодування шкоди, завданої в результаті факту порушення, яка не може бути визначена кількісно і, як така, є «непридатною» для компенсації в інших формах. Стосовно сатисфакції у міжнародних актах передбачено певну гнучкість залежно від характеру та обсягу шкоди.

Відповідно до міжнародної практики, у випадку, коли шкоди завдано безпосередньо країні чи міжнародній організації, остання має право вимагати відшкодування збитків від країни чи міжнародної організації, яка завдала збитку. Особливостями наділено відшкодування моральної шкоди. Слід зазначити, що в частині дослідження сатисфакції поняття «моральна», «психологічна» та «духовна» шкода вживаються синонімічно. Наділення такої категорії шкоди певними особливостями зумовлено тим, що знищення, наприклад, лісів, забруднення водойм із наслідками у вигляді вимирання риб та відповідних рослин, тягнуть за собою не лише фактично завдані матеріальні збитки, наявні погіршення стану довкілля, а й моральну шкоду громадян, які користувались та\чи турбувались про такі природні багатства. У масштабах воєнних дій можна говорити, без перебільшень, про духовну шкоду всьому народу держави, на території якої завдано шкоду. У разі завдання такої «особливої» шкоди, її відшкодування слід виконати «особливими» діями. Ці дії виконуються в різних формах, як-от офіційні вибачення, символічні дії, як-от військове підняття прапору або відправлення певної делегації для посередництва, судове переслідування та внутрішні покарання, включаючи адміністративні, дисциплінарні та судові заходи проти держави чи окремих осіб.

Крім того, часто прийнято вважати, що оголошення суддею або міжнародним арбітром про неправомірність заподіяної шкоди є також дією, яка може задовольнити того, хто зазнав збитку і є формою сатисфакції. Даний аспект часто залишається поза увагою міжнародних дослідників, проте оголошення суддею або міжнародним арбітром про неправомірність заподіяної шкоди доцільно вважати формою сатисфакції тільки у випадку, якщо держава-порушниця визнає повноваження такого судового органу і сумлінно виконує його рішення. У протилежному випадку таке оголошення не відповідатиме суті та природні сатисфакції як такої.

Країна, яка визнана міжнародно-відповідальною за незаконні дії, зобов'язана відшкодувати завдану шкоду та здійснити сатисфакцію на користь держави, яка зазнала збитків. Важливо, що заходи, вжиті як сатисфакція, не обов'язково повинні мати безпосереднє відношення до завданої шкоди. Наприклад, держава, що здійснила скиди небезпечних речовин у водойму на території іншої держави, не обов'язково в порядку сатисфакції повинна очистити таку водойму, проте може публічно вибачитись, визнати свою провину і гарантувати неповторення таких дій на території держави, що зазнала шкоди. Також заходи, вжиті в цілях сатисфакції, не можуть бути образливими для відповідальної держави.

Слід зазначити, що держава, якій завдано збитків, має право вимагати від держави-порушника припинення протиправної дії та надання гарантій постраждалій державі, що дія не повториться. Міжнародний суд ООН (надалі – Суд) у своєму рішенні від 27 червня 2001 року у справі La Grande змусив засуджену державу звернутися до такої форми сатисфакції потерпілої держави і запевнити останню, що протиправна дія не повториться в майбутньому. Загалом, здається, що питання гарантій та зміцнення довіри більшою мірою є результатом поступового розвитку міжнародного права, а не кодифікацією статутів. Проте, маючи справу із зовсім ненадійним контрагентом на зразок російської федерації, важливо мати не просто закріплені на міжнародному рівні гарантії неповторення протиправних дій у вигляді актів, договорів, тощо. А й гарантії виконання таких актів з боку інших держав, які б включали реальні механізми протидії, у випадку порушення взятих на себе росією гарантій.

Стаття 31 проєкту статей «Про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння» (надалі – «Статті IWA») кодифікує зобов'язання здійснити «повне відшкодування» матеріальної або моральної шкоди, завданої міжнародно-противоправним діянням держави. Статті 34–37 IWA передбачають ієрархію в системі відповідних форм відшкодування: реституція визначається пріоритетною формою репарацій, якщо її проведення є «неможливим» чи «невідповідним», застосовується компенсація в тій мірі, в якій збитки підлягають фінансовій оцінці. Сатисфакція призначається як залишкова форма для відшкодування шкоди.

У контексті екологічної шкоди справедливість цієї ієрархії часто піддається сумніву. Оскільки шкода для довкілля часто є незворотною, компенсація, ймовірно, буде реальнішим і ефективнішим напрямком, ніж повернення втрачених ресурсів чи, навіть, їхніх аналогів. Відновлення довкілля є ресурсомістким і вимагає досвіду спеціалістів та обладнання, що вимагає зосередитися на компенсації. Однак шкоду довкіллю іноді важко визначити кількісно, наприклад, процеси і явища, які іноді називають «неоцінюваними цінностями», як-от біорізноманіття. Визначити його «вартість» досить складно, якщо не неможливо. Там, де люди постраждали в результаті екологічної шкоди, концепція «нівелювання» шкоди може бути не тільки неможливою, але й образливою. Крім того, компенсація сама по собі може не торкнутися індивідуальних страждань конкретних осіб. У наукових працях часто зазначається, що юридична література зосереджена на концепції сатисфакції, щоб позначити різницю між поверненням до стану, що існував до завдання шкоди та приблизною формою відшкодування, яка вимагається у разі застосування компенсації, особливо коли заподіяна шкода частково психологічна. Окремий досвід відшкодувань демонструє важливість визнання страждань, яких відповідальна сторона завдала конкретним особам внаслідок вчинення своїх дій. Повне відшкодування передбачає широке визнання завдання шкоди, а у постконфліктному контексті вітається широке визнання вини у тому, що є порушенням за міжнародним правом.

Там, де ресурсів мало, а збиток різний за своєю природою, слід максимізувати шляхи відновлення, щоб збільшити ймовірність того, що шкоду буде відшкодовано у повному обсязі відповідним засобом.

Слід розглянути випадки застосування сатисфакції на практиці. Наприклад, Комісія з розгляду претензій Ефіопії та Еритреї встановила, що Ефіопія вчинила порушення, завдавши авіаударів по водосховищу в Харсіне. Однак, оскільки суттєвої шкоди водойми не було завдано, Комісія вирішила, що її рішення про відповідальність є достатньою репарацією. Таким чином, вона посилалася на сатисфакцію як на відповідну форму відшкодування. Позов Ефіопії в розмірі 1 мільярд доларів про шкоду, завдану довкіллю та природним ресурсам, було відхилено. Комісія вирішила, що, хоча шкода у даному випадку теоретично підлягає компенсації як наслідок порушення jus ad bellum, претензія була необґрунтованою.

Ще одним прикладом є справа Коста-Ріки та Нікарагуа. Протягом усієї суперечки між Коста-Рікою та Нікарагуа Міжнародний Суд ООН не обговорював детально, який тип відшкодування є найбільш достатнім для відшкодування екологічної шкоди. Коли Суд встановив, що Коста-Ріка порушила свої процесуальні зобов'язання, не підготувавши звіт про вплив на довкілля, він дійшов висновку, що декларація у рішенні про порушення Коста-Рікою своїх зобов'язань становила «відповідну міру сатисфакції для Нікарагуа». Суд вказав, що "За відсутності матеріальної шкоди офіційне визнання протиправності відшкодовує порушення зобов'язання». Однак Суд не зміг розглянути вплив цього рішення на поведінку інших держав. Встановивши, що сатисфакція є достатнім засобом юридичного захисту від непроведення оцінки впливу на довкілля, Суд мало стимулював держави дотримуватись своїх процесуальних зобов'язань. Коли держави усвідомлюють, що єдиним засобом захисту від порушення ними процесуальних зобов'язань є заява про неправомірність, і що зобов'язання із відшкодування шкоди існує лише тоді, коли настає матеріальна шкода, вони можуть уникнути витрат на проведення оцінки впливу на довкілля і прийняти такий ризик заподіяння шкоди довкіллю.

Існує також теорія, згідно із якою, у разі неможливості застосування компенсації та проведення відновлення, зручно використовувати показники «Задоволення». У рамках цих заходів «задоволення» можуть проводитись публічні вибачення та вшанування пам'яті, а також ініціативи примирення.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши викладене вище, варто зазначити, що, попри зовнішню привабливість та можливість відшкодовувати за її допомогою моральну, психологічну шкоду, сатисфакція несе із собою для України низку ризиків. Основна їхня маса зумовлена тим, що нам доводиться мати справу із геть ненадійним контрагентом, який абсолютно ігнорує світовий порядок і його норми. У зв'язку із цим влада України має вжити всі можливі заходи, аби першочергово отримати від відповідальної держави репарації у формах реституції та компенсації, аби виключити можливість росії звернутись із заявою про те, що нею було принесено, наприклад, публічні вибачення за шкоду довкіллю і це має вважатись належним відшкодуванням завданої шкоди шляхом сатисфакції. Для цього необхідною є розробка методик і механізмів обрахунку шкоди, що завдається довкіллю, офіційне затвердження і впровадження останніх. Постійне наголошення в ході розгляду справ про відшкодування шкоди довкіллю на тому, що її можна обрахувати і буде обраховано. Крім того, у своїх зверненнях та заявах українській стороні слід вказувати, що відшкодування завданої нашому довкіллю шкоди має головно полягати у

реституції, де це можливо, а також у компенсації. Сатисфакція може мати місце тільки після виконання реституційних та компенсаційних заходів. Важливо вжити усіх можливих заходів, аби не дозволити рф уникнути відповідальності шляхом профанаційного здійснення сатисфакції водночас і у міжнародних судових інституціях, і на міжнародній арені вцілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Compensation for environmental damage: progressively casting a wider net, but what's the catch? /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://web.iima.ac.in/assets/snippets/workingpaperpdf/7758629842020-06-01.pdf
2. Alireza Saybani, Nafiseh Araghi «THE LIABILITY OF STATES AS REGARDS THE COMPENSATION OF THE LOSSES RESULTED FROM THE ENVIRONMENTAL DAMAGES»
3. Carsten Stahn, Jens Iverson, and Jennifer S. Easterday «Environmental Protection and Transitions from Conflict to Peace: Clarifying Norms, Principles, and Practices /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/oso/9780198784630.001.0001/oso-9780198784630-chapter-16
4. Challenges of Compensation and Reparation for Loss and Damage Related to the Adverse Effects of Climate Change /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.scielo.org.mx/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1870-05782020000200183
5. COMPENSATION AWARDS IN INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW: TWO RECENT DEVELOPMENTS /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nyujilp.org/wp-content/uploads/2018/10/NYI406.pdf